Isabela VASILIU-SCRABA

Idei dintr-un *Prolog* şi teoria platoniciană a Ideilor

Dacă în dialogul *Politeia* (1) Platon i-a desemnat pe fraţii săi pentru a figura drept interlocutori ai lui Socrate, faptul probabil că nu a şocat prea tare. Cel mult unii au găsit de cuviinţă să remarce spiritul de familie al filosofului grec. La urma urmelor cei doi fraţi îl frecventaseră şi ei pe Socrate. Despre Glaucon se mai ştie că ar fi scris dialoguri filosofice, care însă nu s-au păstrat.

Aşadar, din rândul celor care-l înconjuraseră odinioară pe Socrate, scriind dialogul *Politeia*, chiar dacă nu de la bun început, Platon îi foloseşte pe fraţii săi, Ademaintos şi Glaucon, cumpănind bine replicile cu care contribuiau fiecare din ei la bunul mers al discuţiei cu Socrate. Când concepe dialogul *Parmenide* (2), Platon iarăşi a părut unora că intenţionează a-şi face fraţii părtaşi la nemurirea sa. Într-adevăr, iată cum începe acest faimos dialog:

„(126a) De îndată ce ajunserăm de la noi, din Klazomene la Atena, ne-am întâlnit în agora cu Ademaintos şi Glaucon. Luându-mă de mână, Ademaintos mi-a zis : Fii bine venit, Kefalos! Şi dacă te putem ajuta cu ceva, spune!

- Dar tocmai de asta sunt aici, - i-am răspuns eu -, ca să va rog ceva.

- Spune-ţi rugămintea! - mă îndemnă el."(Platon, *Parmenide*, 126 a, trad. I. Vasiliu-Scraba).

Faţă de cei doi fraţi cunoscuţi deja din dialogul *Politeia*, Platon adaugă în dialogul *Parmenide* un al treilea frate, născut dintr-o a doua căsătorie a mamei sale. Spre o cât mai lesnicioasă identificare a acestui frate vitreg, Platon nu va ezita să menţioneze şi numele celui de-al doilea soţ al mamei sale. Iată cum continuă discuţia dintre Kefalos şi Adeimantos :

„Atunci l-am întrebat: Care era numele fratelui vostru după mamă ? Eu nu mi-l mai amintesc. Era copil când am venit din Klazomene prima oară aici, la Atena, cu mult timp în urmă. Tatăl său se numea, cred, Pyrilampes.

- Aşa este - spuse Adeimantos, iar numele fratelui nostru vitreg este Antifon. Dar de fapt unde vrei să ajungi?

- Iată, - am spus eu -, sunt aici nişte concetăţeni de-ai mei foarte interesaţi de filosofie. Din auzite ei au aflat că acest Antifon l-a frecventat pe un anume Pythodoros, discipol de-al lui Zenon. De la acesta Antifon ar fi ajuns să ştie pe de rost discuţia de mult purtată între Socrate, Zenon şi Parmenide, auzindu-i desfăşurarea raţionamentelor în repetate rânduri povestită de Pythodoros.

- Este precum spui - încuviinţă Adeimantos.

- Ei bine, zisei eu, tocmai acest lucru am dori să-l auzim şi noi.

- Nimic mai simplu ! - spuse Adeimantos. Într-adevăr, pe când era tânăr, Antifon a depus mari strădanii să înveţe bine raţionamentele din această discuţie. Acum se ocupă mai cu seamă de cai, precum bunicul său, al cărui nume îl poartă. Dar, pentru că vreţi să-l vedeţi, să mergem la el. Chiar adineauri a pornit-o spre casă şi locuieşte în apropiere, la Melite.

(127a) Spunând acestea ne-am aşternut la drum şi l-am găsit pe Antifon acasă, unde tocmai îi da fierarului să-i facă nişte frâie. Când a terminat cu fierarul, fraţii săi i-au spus de ce am venit. El m-a salutat, amintindu-şi de mine, fiindcă mă văzuse şi la prima mea venire la Atena. Noi l-am rugat să ne relateze acea discuţie. La început a ezitat, fiind, după cum spunea, ceva tare complicat. Dar pe urmă ne-a povestit totul pe-ndelete." (3)

De-a lungul timpurilor, comentatorii *Parmenidelui* platonic au notat cu grijă sursa de inspiraţie pe care a avut-o Platon atunci când i-a desemnat pe Ademaintos, Glaucon şi Antifon drept personaje ce apar în *Prologul* cu care se deschide faimosul dialog. Nici unul însă, din câte ştim, nu s-a arătat nedumerit cu privire la rolul jucat de aceste personaje.

În cartea noastră intitulată *Filozofie acroamatică la Platon* (4) ne-am referit, printre altele, la semnificaţia înlănţuirii de povestiri, la ce reprezintă Atena pentru Kefalos, la semnificaţia drumului din Klazomene la Atena intreprins de Kefalos împreună cu prietenii săi, oprindu-ne şi la indiciul pe care-l oferă Platon cititorilor săi atunci când vorbeşte despre o primă venire la Atena a lui Kefalos, urmată de „uitarea" numelui celui de-al treilea frate, precum şi la semnificaţia recuperării povestirii pe când una din verigile de transmitere (Antifon) nu se mai ocupa cu filosofia. Hermeneutizând atunci aspectele acestea, să le spunem *apriori* (în sensul că dau un indiciu asupra condiţiilor de posibilitate a ceea ce urmează să se întâmple), am trecut destul de repede peste problema pe care mulţimea de rubedenii introduse de Platon în enigmaticul dialog o ridică. Între timp observasem în legătură cu apropiatele rubedenii ale lui Platon faptul că, spre deosebire de rolurile atribuite lor de filozof la scrierea dialogului *Politeia*, în *Parmenide* fraţii lui Platon au un rol de jucat doar în *Prolog*. Ei nu vor mai figura în dialogul propriu-zis, unde discuţia se poartă, în principal, între Socrate, Zenon şi Parmenide.

În schimb, în *Prolog* fraţii lui Platon sunt investiţi cu rolul de călăuze: Adeimantos şi Glaucon sunt primii atenieni cu care Kefalos stă de vorbă de îndată ce ajunge împreună cu concetăţenii săi la Atena. Tot ei vor fi aceia care îl vor ajuta pe Kefalos să-şi reamintească numele lui Antifon, ba îi mai dau şi informaţii cu privire la viaţa pe care o duce Antifon. Cei doi fraţi buni vor fi şi cei care îl vor conduce pe Kefalos la fratele lor vitreg.

Contemporanii lui Platon mult trebuie să se fi mirat de strania intoducere a celor trei fraţi. Cu trecerea timpului, lămuriri despre rudenia autorului cu personajele sale fiind trecute doar în comentarii sau în note marginale, surpriza a fost, ca să zicem aşa, mult atenuată, mai ales că, de timpuriu, ciudatele apariţii ale rubedeniilor lui Platon în scrierile sale au fost pur şi simplu puse pe seama unui exacerbat „spirit de familie". Dar, după ce am ajuns să sesizăm că şi cel mai mic detaliu din dialogul *Parmenide* este încărcat de profunde semnificaţii, invocarea „spiritului de familie" a încetat să ne pară o explicaţie plauzibilă. În cele ce urmează vom încerca să găsim rostul alegerii unor atare personaje.

Un preţios indiciu în elucidarea acestei probleme ne pare oferit de faptul că Platon, prin intermediul lui Kefalos, vorbeşte la persoana intîi. Ni se povesteşte aşadar o întâmplare trăită de Kefalos, un prim substituent al autorului, înrudit, în grade diferite, cu Ademaintos, Glaucon şi Antifon. La fel de preţios, dar încă şi mai semnificativ, ne-a părut indiciul oferit de Platon în cuprinsul dialogului *Parmenide*, atunci când, vorbind despre *Teoria Ideilor*, precizează că o asemenea învăţătură trebuie să fie aflată pe cont propriu:

„... încă şi mai demn de admirat ar fi cel care ar descoperi singur toate acestea, putându-le apoi expune altuia în mod limpede şi adecvat" (Platon, *Parmenide*, 135 b, trad. Isabela Vasiliu-Scraba). În citatul de mai sus este de remarcat aspectul ce vizează dificultatea comunicării unor asemenea lucruri, scrierile platonice depunând ele însele mărturie despre cum poate fi rezolvată o atât de dificilă sarcină (mai multe despre problema comunicării Adevărului în dialogurile platonice de maturitate pot fi citite în volumele noastre în care ne-am ocupat de platonism (5). De pe o poziţie similară cu cea înainte semnalată, Platon specifică în *Scrisoarea a VII-a* că posibilitatea de a aborda o astfel de învăţătură (*Teoria Ideilor*) nu le este hărăzită decât puţinor oameni, care, după o atentă îndrumare (necesară, dar nu suficientă), ajung în fapt la ea pe cont propriu, printr-o experienţă întru-totul personală (341 e).

Cum bine se ştie, pentru că apare trecut în subtitlu (*Despre Idei*), subiectul dialogului *Parmenide* îl constituie tocmai *Teoria Ideilor*. Luând aminte la aspectele mai înainte consemnate, ne-am pus fireasca întrebare: oare de unde începe ficţiunea menită să explice şi celorlalţi cât mai adecvat o învăţătură la care se ajunge pe cont propriu, un Adevăr despre care Platon afirmase neîndoielnic că este provenit pe calea unei experienţe individuale?

Cel mai la îndemână răspuns ar fi desigur că ficţiunea începe chiar de la prima frază a acestei capodopere de gândire filozofică. În bună parte un asemenea răspuns nici nu este greşit. Cu toate acestea, plasând întregul dialog *Parmenide* în domeniul ficţiunii cu virtuţi explicative, riscăm a escamota cu totul acel indiciu despre necesara experienţă individuală care duce la aflarea pe cont propriu a unei astfel de învăţături. Dar este de găsit în *Parmenide* (format, după Auguste Diez, dintr-un prolog, două acte, un antract şi cel de-al treilea act) un cât de mic indiciu despre vreo experienţă individuală ? Ei bine, cei care au citit dialogul şi nu au sesizat indiciile oferite de Platon, citind scrierile noastre despre Platon au avut prilejul să se convingă de faptul că filozoful grec nu oferă doar un indiciu, ci o mulţime de indicii în acest sens. Pentru a nu ne repeta, nu vom relua argumentaţiile pe care le-am folosit deja. Ne vom rezuma doar la una dintre constatările la care am ajuns după îndelungatul nostru studiu al faimosului dialog, deoarece ea conţine *in nuce* şi răspunsul la spinoasa problemă pe care o ridică alegerea atâtor rubedenii pentru rolul de călăuze.

În opinia noastră, dialogul *Parmenide* reprezintă altceva decât desfăşurarea dinamică a unei mişcări către "le grand acte final" (6), el părându-ne a sugera mai degrabă o lume (a lui Socrate şi Zenon) cuprinsă într-o altă lume (a lui Socrate şi Parmenide), ambele având un cadru comun: Atena la vreme de sărbătoare, când bătrânul Parmenide a reprezentat el însuşi o sărbătoare a gândului filozofic. Lumea primului act (a multiplului argumentat de Zenon), în loc să se lumineze, devenindu-ne din ce în ce mai clară, ne apare pe măsura desfăşurării dialogului tot mai învăluită de necunoscut.

Dar însăşi discuţia de început, dintre Socrate şi Zenon, nu are loc decât după o anume pregătire, ce comportă, la rândul ei, mai multe trepte. Or, tocmai acest lucru a rămas neobservat de cei care au trecut de *Prolog* prea în grabă, interesaţi să ajungă la "marele act final". În prima treaptă, Platon îl readuce pe Kefalos la Atena. Într-o a doua treaptă, ce se suprapune peste prima fără însă a o desfiinţa, apar rubedeniile lui Platon. Desigur nu toate odată, ci pe rând. Întâi nişte călăuze de rang inferior, Ademaintos şi Glaucon, apoi o a treia călăuză, Antifon. Luând contact cu Antifon, Kefalos pare că şi-a atins scopul, fiindcă de la el va afla ceea ce dorea să ştie.

Numai că lucrurile nu sunt atât de simple, fiindcă odată cu derularea poveştii lui Antifon se interpune o nouă amânare. Cei interesaţi de discuţia demult purtată între Socrate, Zenon şi Parmenide, vor mai trebui să aştepte, fiindcă ceremonia mai cuprinde o etapă. Acum se va lua cunoştinţă de marea sărbătoare la care s-a întâmplat să participe Parmenide, care s-a întâlnit într-o astfel de ocazie cu fostul său discipol, Zenon.

Despre această nouă amânare, din plin fructificată de Platon pentru a-şi aduce cititorul pe o anume cale de înţelegere a celor ce vor urma, am tratat mai pe larg în cartea noastră despre „agrapha dogmata" (filozofia acroamatică, sau învăţătura nescrisă a lui Platon).

Credem că este de prisos a mai

➔pag. 15

specifica faptul că toate informaţiile pe care le deţinem despre aceste „întâmplări", precum şi despre ceea ce urmează, adică dialogul propriu-zis petrecut între Socrate, Zenon şi Parmenide au o unică sursă, anume Kefalos. Să revedem însă cum decurg evenimentele, având în faţă textul platonic. Kefalos ne povesteşte cum a ajuns el la Atena, cum l-au întâmpinat Adeimantos şi Glaucon, cum l-au dus apoi la casa lui Antifon, cum şi-a amintit Antifon de el şi, în sfârşit, cum s-au petrecut lucrurile în povestea relatată de Antifon, poveste pe care Antifon, la rândul lui, o ştia de la Pythodoros, martor la discuţia de mult întâmplată.

Prin urmare, Kefalos de îndată ce ajunge la Atena este practic confiscat de cei doi fraţi ai lui Platon pe care nu îi caută de loc, căci ei apar în calea sa de parcă i-ar fi citit dinainte gândul cu care venise la Atena.

Molipsindu-ne de la acei comentatori preocupaţi de adunarea şi scăderea anilor, să încercăm să facem socoteala aproximativă a numărului de ani câţi vor fi trecut din vremea când Kefalos mai fusese la Atena. La mijloc trebuie sa fie vreo douăzeci de ani. Într-adevăr, de când Antifon nu depăşise vârsta copilăriei şi până a trecut de tinereţe să tot fie vreo două decenii, timp suficient de îndelungat pentru ca numele lui Antifon să se şteargă din memoria lui Kefalos. Dar ceilalţi fraţi ? După cât de prietenos îl întâmpină pe Kefalos pare că pentru ei cei douăzeci de ani au fost ca o clipită.

Pentru unii cititori ai dialogului *Parmenide* povestirea la persoana întâia corelată cu apariţia atâtor fraţi de-ai autorului cu siguranţa că a trezit oarecare nedumeriri: de ce o fi vrut Platon să apară atât de evidentă relaţia de rudenie dintre un autor şi nişte personaje de-ale sale, dacă în numele lui, la persoana întâi vorbeşte altcineva? Fiindcă este evident că Platon, după ce îl pune pe Kefalos să vorbească la persoana întâia, mai şi îngroaşe peste poate relaţia de rudenie a tuturor celor cu care Kefalos din Klazomene intră în contact la Atena. Pe timpul lui Platon textualismul nu era la modă, după cum nu era la modă nici amestecul de planuri care permite coexistenţa paşnică a banalităţii bine bătucite cu ineditul altor diverse experienţe existenţiale. Să fi intenţionat oare Platon a ne spune că în Atena lui Kefalos „rudenia" poate fi extinsă ? Sau că nu în altă parte decât în zona „experienţei individuale" se află şi explicaţia noianului de fraţi ?

Sursa: http://isabelavs.blogspot.com

1.v. *Statul (Politeia)*, vol.I-II, trad. Vasile Bichigean, vol.I, Bucureşti, vol.II, Bistriţa, Tipografia Naţională G. Matheiu, precum şi Isabela Vasiliu-Scraba, "Republica interioară" în vol.: *Filozofia lui C-tin Noica, între fantasmă şi luciditate*, Slobozia, 1992 (prima monografie dedicată gândirii filozofului de la Păltiniş).

2.v. traducerea primei părţi în vol. Isabela Vasiliu-Scraba, *Mistica platonică*, Ed. Star Tipp, Slobozia, 1999, p.326-346.

3.v.Platon, *Parmenide*, 126 b -127 a, trad. I. Vasiliu-Scraba, în *Mistica platonică*, 1999, p.326-327.

4. v.Isabela Vasiliu-Scraba, *Filozofie acroamatică la Platon*, Editura Star Tipp, Slobozia, 1997.

5. Isabela Vasiliu-Scraba, *Filozofie acroamatică la Platon*, 1997; I. V.-S, *Atena lui Kefalos*, 1997; I.V.-S, *Configuraţii noetice la Platon si la Eminescu*, 1998 şi I.V.-S., *Mistica platonică a participării la divina lume a Ideilor*, prefaţă Pan Izverna, Ed. Star Tipp, Slobozia, 1999. În 1995 ne-a apărut studiul *Lucrurile şi ideile platonice*, în a doua parte a broşurii de apărare a lui Nae Ionescu: I.V.-S., *O pseudo-descoperire a unui pseudo-plagiat*, Ed. Fundaţiei "Ionel Perlea", Slobozia, 1995; dată fiind subtila receptare a filozofiei platonice în conferinţele şi scrierile lui Alexandru Dragomir, în volumul dedicat gândirii fenomenologice a acestuia (prima monografie dedicată filozofului care a fost unul dintre mulţii discipoli români ai lui M. Heidegger) am introdus studiul nostru de prezentare a viziunii heideggeriene asupra adevărului platonic: "Platos wahrheit und deren vielfaches Wesen in Heideggers Deutung", în vol.: Isabela Vasiliu-Scraba, *Propedeutică la eternitate. Alexandru Dragomir în singurătatea gândului*, Ed. Star Tipp, Slobozia, 2004, p. 157-176.

6. v. Auguste Diez, *La composition du Parmenide* şi *Notice generale sur les dialogues metaphisiques*, în: Platon, *Oeuvres completes*, Paris, l'Association G.Bude.